

SIMON EPISCOPIUS OVER DE VRAAG
OF PREDIKANTEN DE TAAK HEBBEN
MENSEN DIE AAN DE PEST LIJDEN TE BEZOEKEN

Simon Episcopus (1583-1643) was hoogleraar van het Seminarium der Remonstranten te Amsterdam, van 1634 tot aan zijn dood. Veel van zijn collegemateriaal is bewaard gebleven en na zijn overlijden uitgegeven door zijn opvolger, Stephanus Curcellaeus. Daaronder bevindt zich ook zijn *Antwoord op 64 theologische vragen*, kwesties die tijdens zijn lessen door studenten werden aangedragen en door hem met meer of mindere uitgebreidheid behandeld. De 49ste vraag betreft de kwestie of predikanten (in het origineel consequent *pastores*, ‘herders’ genoemd) de taak hebben mensen die aan de pest lijden (een tijdens zijn leven regelmatig terugkerend fenomeen) te bezoeken om hen te troosten en voor hen te bidden. Het antwoord is, algemeen gesproken, neen—tenzij predikanten vóór een pestuitbraak hun werk niet naar behoren hebben uitgevoerd en zodoende hun schapen niet gedurig hebben gewaarschuwd tegen een zondig en liederlijk leven.

De hierna volgende vertaling, gemaakt in april van het Coronajaar 2020, is uit ‘Magistri Simonis Episcopii Responsio ad quaestiones theologicas LXIV,’ in S. Curcellaeus (ed.), *Magistri Simonis Episcopii Opera theologica*, tweede editie, Den Haag 1678, pp. 50-51.

VRAAG 49

OF PREDIKANTEN DE TAAK HEBBEN MENSEN DIE AAN DE PEST LIJDEN TE BEZOEKEN

De Negenenveertigste vraag.

De vraag wordt gesteld of de predikanten van een gemeente (althans die predikanten die alle moeite hebben gedaan hun toeboorders te vermanen en te waarschuwen tegen de zonde) noodzakelijk verplicht zijn zieken die lijden aan een besmettelijke ziekte te bezoeken en vertroosten, wanneer die zieken daarom verzoeken, vooral als er anderen zijn aan wie de taak zulke bezoeken af te leggen is opgedragen. Vervolgens, omdat er geen plaats in het Nieuwe Testament is waar de leraars van een gemeente daartoe expliciet worden gehouden. Ten slotte, omdat het welzijn van heel de gemeente afhangt van het welzijn van de predikanten, en de gezonde rede leert dat het meerdere zwaarder moet wegen dan het mindere.

Antwoord.

In de vraag is sprake van pestilentielle ziekte of zieken, oftewel van de pest. De vraagsteller gaat ervan uit dat die besmettelijk is en van de een kan overgaan op de ander en daardoor gevaarlijk zijn, en ik meen dat dat buiten twijfel staat. Nu wordt de vraag zo gepresenteerd dat ze niet zozeer een vraag is als wel een beslissing en stellingname in de kwestie, maar we zullen haar bespreken alsof het een open vraag was.

De vraag kan op drie manieren opgevat worden. In de eerste plaats, of predikanten van een gemeente op grond van een specifiek goddelijk gebod noodzakelijk verplicht zijn diegenen van hun toeboorders die door de pest besmet zijn te bezoeken en troosten. In de tweede plaats, of zij daartoe gehouden zijn op grond van het algemene gebod van God dat predikanten verplicht tot een goede vervulling van hun taken omtrent de zorg voor hun schapen, dat wil zeggen, ambtshalve en omwille van de taak die zij vervullen. In de derde plaats: of zij daartoe gehouden zijn door een bepaalde aanleiding, zoals bijvoorbeeld de aanstoot die er in de gemeente aan genomen zou kunnen worden als ze het niet zouden doen; of het verlangen en verzoek van de zieke; of omwille van hun eigen geweten als hun dat ingeeft dat zij het moeten doen.

Als we het naar de eerste opvatting benaderen, dan is het zeker dat er geen specifiek of expliciet gebod in de bijbel voorkomt dat de predikanten daartoe verplicht (zoals dat volgens Jesaja 38:ivv. wel aan de profeet Jesaja gegeven werd, om namelijk koning Hizkia te bezoeken toen die aan de pest leed).

Als we het naar de tweede opvatting benaderen, dan staat het vast dat predikanten op grond van het algemene goddelijke gebod en naar de aard van hun herderlijke ambt verplicht zijn ernstig en naarstig zorg te dragen voor hun schapen (1 Petrus 5:2; Hebreëen 13:17; Handelingen 20:28), met name wanneer zij door de zieken gevraagd worden naar hen toe te komen en voor hen te bidden (Jacobus 5:14). Ook staat vast dat aan alle gelovige geboden wordt de zieken te bezoeken (Mattheüs 25:36), de zwakken te ondersteunen

(1 Thessalonicenzen 5:14) en zich te bekommeren 'om hen met wie het slecht gesteld is, mensen die net zo'n lichaam hebben als u' (Hebreeën 13:3). Dat predikanten in het bijzonder verschuldigd zijn dat gebod na te komen, lijdt geen twijfel. Daar komt nog bij dat alle gelovigen verschuldigd zijn hun leven te geven voor hun broeders en zusters (1 Johannes 3:16)—en predikanten dus eens te meer.

Niemand twijfelt eraan dat dit zeker is. Niettemin wordt met goede reden gevraagd of predikanten op grond van dat algemene gebod (dat geldig is voor elke predikant afzonderlijk, zo goed als het gegeven is aan alle andere gelovigen) in alle gevallen, ook in geval van een besmettelijke ziekte, schapen die besmet zijn moeten bezoeken en troosten. Dat lijkt niet zo te zijn. De redenen daarvoor zijn de volgende.

(1) Deze besmettelijke ziekte is veel gevaarlijker dan eertijds de melaatsheid onder het volk Israël. De priesters en herders van Israël waren weliswaar door een algemeen gebod Gods verplicht met toewijding voor hun schapen te zorgen, maar waren toch niet gehouden op bezoek te gaan bij diegenen die met melaatsheid (met name de 'grote' melaatsheid) besmet waren. Sterker nog, zij waren gehouden hen die van het volk als geheel waren geïsoleerd juist niet te bezoeken, volgens algemene opvatting omwille van het besmettingsgevaar.

(2) Predikanten zijn weliswaar op grond van het algemene gebod verplicht zorg te dragen voor hun schapen, ook individuele schapen afzonderlijk, maar toch zijn zij op grond van datzelfde gebod nog meer verplicht te zorgen voor de kudde als geheel, dat wil zeggen: heel de gemeente of het grootste deel van de gemeente. Indien immers de zorg voor een of enkele individuele schapen het welzijn van de gemeente als geheel in gevaar zou brengen, moet hij meer aandacht besteden aan laatstgenoemde dan aan de eerste. Dat echter het welzijn van de gemeente gevaar loopt als die van goede en bekwame predikanten beroofd wordt, staat wel vast. En dat dat door besmetting zou kunnen gebeuren, niet minder.

(3) Het komt voor dat de gemeente als geheel, of ten minste het grootste en voorname deel daarvan tussenbeide komt, en van de predikanten vraagt dat zij vooral acht slaan op zichzelf en de aan hen toevertrouwde kudde, terwijl zij er zorg voor draagt dat andere geschikte mannen, of een bepaalde geschikte persoon, die last op zich nemen en de zieken naar behoren bedienen. In zo'n geval meen ik dat de predikanten niet tegen die eis hoeven in te gaan.

(4) Ook komt het voor dat de zieken zelf er niet om vragen, maar liever zien dat de predikanten zichzelf bewaren voor de dienst aan de gemeente; ja zelfs dat zij die predikanten niet tot zich toelaten uit angst voor het gevaar dat daaruit zou kunnen voortkomen voor de gemeente als geheel. Ik meen dat onder zulke omstandigheden de predikanten niet verplicht zijn hen die door de pest besmet zijn te bezoeken.

(5) De zorg van de predikant heeft in het geval van deze ziekte weinig of geen nut, omdat degenen die deze ziekte hebben meestal niet in staat zijn die zorg met oprechte aandacht te ondergaan. Want meestal lijden ze hevige pijn of zijn ze buiten zinnen. Als ze al betere momenten hebben, zijn die kort, en zelden zonder de hoge koorts waardoor het verstand wordt aangedaan en het gemoed wordt afgeleid van aandachtig toehoren. Verder geldt dat mensen die aan deze ziekte lijden ofwel vroom zijn en zich ervan bewust dat zij hun leven tot dan toe goed geleid hebben: zij hebben genoeg aan de vertroosting van God en hun eigen geweten. Of zij zijn zich ervan bewust een goddeloos en liederlijk leven te hebben geleid, of dat er althans het nodige aan geschort heeft: het is niet erg aanmerkelijk dat zij, terwijl zij hevige pijn lijden, door een of twee keer aangesproken te worden tot een oprecht berouw over hun levenswijze gebracht worden, en weer door God in genade aangenomen. Hoe dan ook is de hoop op zo'n groot effect zo klein dat ze niet in

verhouding staat tot het besmettingsgevaar waaraan de predikanten, hun gezinnen en de gemeente als geheel zouden blootstaan.

U zult zeggen: Maar de predikanten zijn in het bijzonder gehouden hun leven over te hebben voor hun broeders en zusters, ook in levensgevaar en, als het nodig is, zelfs in het vooruitzicht van een wise dood. Dan antwoord ik: dat is waar. Maar het is één ding om je leven over te hebben voor je broeders en zusters, dat wil zeggen, bereid zijn te sterven voor allen of zelfs maar een enkele broeder of zuster, als dat nodig is voor hun eeuwige behoud, of niet anders kan. Maar je leven over te hebben voor je schapen is iets anders. Een predikant is verplicht zijn leven over te hebben voor zijn broeders en zusters, dat wil zeggen voor elke broeder of zuster, al was het er maar één; maar dan niet in zijn hoedanigheid als predikant, maar als broeder. In zijn hoedanigheid als predikant is hij niet verplicht zijn leven over te hebben voor een enkele broeder of schap, wanneer dat gevaar oplevert en schadelijk is voor vele broeders en zusters of schapen, laat staan van de gemeente als geheel, dat wil zeggen alle andere schapen. Want hij moet zich meer bekommeren om de kudde als geheel dan om het behoud van een of twee schapen.

U zult zeggen: Maar de gelijkenis in Lucas 15:4-6 lijkt zonneklaar het tegendeel te betogen, namelijk dat men meer acht moet slaan op een enkel verloren schap dan op heel de kudde. Antwoord: dat is juist als de kudde als geheel veilig en buiten gevaar is, of anderszins voldoende beschermd tegen het woeden van de wolven—of, in de toepassing van de gelijkenis: als de rest van de kudde rechtvaardig is, zodat ze geen bekering en dus de zorg van een predikant nodig heeft. Onder het verloren schap verstaat onze Zaligmaker immers niet een gelovige die ziek is en troost behoeft, maar een zondaar, van wie hij zegt dat die, tenzij hij tot inkeer gebracht wordt, voor eeuwig ten onder zal gaan; ja, die, naar zijn zeggen, als onbekeerde zondaar reeds verloren is—dit in tegenstelling tot de rechtvaardigen die niet eerst op de weg van de rechtvaardigheid geleid hoeven worden, of nu al zozeer in de wedloop en de oefening van de gerechtigheid vast staan dat ze geen bijzondere aandacht van anderen nodig hebben.

Tot zover over de tweede opvatting.

Als we het naar de derde opvatting benaderen, dan moeten alle bijzondere aanleidingen bekeken worden.

Indien de bijzondere aanleiding erin bestaat dat predikanten of een bepaalde predikant door het getuigenis van zijn eigen geweten, ondanks grondige overweging van alles wat in acht genomen moet worden, er toch toe gedreven en gedrongen wordt om zulke zieken te bedienen, dan is hij op grond van zijn geweten, hoezeer dat ook dwaalt, verantwoordelijk die zieken te bezoeken en verzorgen.

Als de aanleiding is het verlangen en het dringende verzoek van de zieke, dan wel de angstige en heftige smeekbede van diegenen aan wie het welzijn van de zieke ter harte gaat, dan moeten er twee dingen in overweging worden genomen.

Ten eerste: of niet de gemeente als geheel, of een groot deel daarvan, of ten minste de ouderlingen en opzieners, integendeel eisen dat de predikanten zich wachten zulke zieken te bezoeken, om belangrijke schade aan de gemeente te vermijden, terwijl er bovendien voorzien is in een geschikt persoon die deze zorg voor de zieken kan dragen. In die omstandigheden geloof ik dat predikanten niet gehouden zijn om aan het verlangen en verzoek van de zieke tegemoet te komen, maar meen ik dat het voldoende is als aan de zieke op die manier zorg wordt besteed die de gemeente het veiligst oordeelt.

Ten tweede, indien de gemeente, of ten minste het bestuur van de gemeente dit niet eisen, of het niet zo is dat de predikanten zelf gelegenheid gehad of gevonden hebben de gemeente terdege te vermanen dat men, in het geval van de uitbraak van een be-

smettelijke ziekte, niet zozeer aan het eigen behoud, als wel aan dat van de gemeente als geheel moet denken, en dat ieder afzonderlijk zich bijtijds voorzien van datgene dat in zo'n geval nodig is om het eigen geweten te ondersteunen, onderwijzen en troosten, zodat hun predikanten zichzelf niet in levensgevaar hoeven brengen. Als ze dat gedaan hebben, dan vind ik dat zij niet verplicht zijn zieken die op zo'n ernstige wijze gewaarschuwd zijn, te bezoeken. Als ze dat niet gedaan hebben, dan wel. Het is immers billijk dat zij dat aan zichzelf wijten en zelf de schuld dragen van hun eigen nalatigheid, en dat ze zich, na vurig tot God te hebben gebeden, geheel en naarstig toewijden aan de zieken die van hun diensten en raad gebruik willen maken—maar met de grootst mogelijke voorzichtigheid en voorzorg om zich van besmetting te vrijwaren. Want zoals het een kwestie van liefde is om een gevaar niet te ontvluchten maar het te ondergaan, als het niet anders kan, zo is het een kwestie van prudentie om het niet op te zoeken, maar het te vermijden. 'Wie het gevaar liefheeft, komt er door om,' zegt de wijze (Jezus Sirach 3:26).

En evenzo: als de aanleiding is dat de gemeente (of althans in het grootste deel daarvan) er aanstoot aan neemt of zal nemen als de predikanten weigeren hun taak jegens de zieken op deze wijze te vervullen, en als de reden daarvoor is dat de gemeente tegen die ergernis niet van tevoren door de predikanten ernstig is gewaarschuwd, dan meen ik dat men het ervoor moet houden dat de predikanten de zorg voor de zieken moeten dragen, of er nu slechts een predikant is, dan wel meerdere, maar voorzichtig en met deze drievoudige waarschuwing:

(1) Dat, waar er meerdere predikanten zijn, niet allen tegelijk op dit werkterrein gestuurd worden, maar slechts een, zij het degene die zich daartoe aanbiedt, of een op wie het lot is gevallen, of die op grond van de eenstemmige mening van zijn collega's zich deze taak wil laten opleggen, op voorwaarde echter dat hij wordt vrijgesteld van openbare taken;

(2) Dat, of er nu slechts een predikant is of meerdere, degenen die deze zaak op zich nemen alleen naar de zieken toegaan als die bij zinnen zijn, of als de kracht van de ziekte wat minder is, of als ze een goed moment hebben, en dan zo weinig, veilig en kort mogelijk; terwijl men voor de tussentijd, om de zieke zo goed mogelijk van dienst te zijn, iets in geschrifte achterlaat, dat daarna gelezen kan worden tot hun onderricht en vertroosting.

(3) Dat zij voorafgaand aan het ziekenbezoek zich met ernstige gebeden bij God aanbevelen, zich zorgvuldig met preservatieven, antigiften en andere zaken tegen besmetting wapenen, en voor het overige gerust zijn en zich met hart en ziel overgeven aan God.